

Biblioteka
Dereta vam predstavlja...

Urednik
Aleksandar Šurbatović

Naslov originala
Carlos Fuentes
LA MUERTE DE ARTEMIO CRUZ

Copyright ©1962, Carlos Fuentes
By arrangement with the author. All rights reserved
Copyright © ovog izdanja dela *DERETA*

karlos
FUENTES

**smrt
artemija
KRUZA**

Prevela sa španskog
Sandra Nešović

Beograd
2015
DERETA

*La préméditation de la mort es
préméditation de liberté.*

MONTENJ, *Eseji*

*Ljudi što na svet dolazite
preko kolenke svoje hladne
a preko groba nestajete
pazite kako predstavljate...*

KALDERON, *Velika pozornica sveta*

*Moi seul, je sais ce que j'aurais pu
faire... Pour les autres, je ne suis tout au
plus qu'un peut-être.*

STENDAL, *Crveno i crno*

*... od mene, od Njega i nas troje
uvek troje!...*

HOSE GOROSTISA, *Beskrajna smrt*

Ne vredi život: život ništa ne vredi.

Meksička narodna pesma

ČARLSU RAJTU MILSU
jedinstvenom glasu Severne Amerike,
prijatelju i sapatniku u borbi za Latinsku Ameriku

JA se budim... Budi me trenutak kad neki hladni predmet dodirne moj ud. Nisam imao ni predstavu o tome da je uopšte moguće nesvesno se pomokriti. Oči držim zatvorene. Ni najbliži glasovi ne dopiru do mene. Kad bih otvorio oči, da li bih mogao da ih razumem?... Ali kapci su mi teški: dva komada olova, ukus mesinga na jeziku, čekići u ušima i nešto... nešto poput potamnelog srebra u dahu. Sve nekako podseća na metal. I kao da ima ukus minerala. Uriniram, a da pritom nemam pojma šta mi se dešava. Moguće je – bio sam u nesvesti, prisećam se uz trzaj – da sam tokom proteklih sati i jeo, a da to nisam ni znao. Jer tek je svitalo kada sam pružio ruku i, takođe nesvesno, ispustio telefon na pod. Pao sam potrbuške na postelju, oklembesjenih ruku: žmarci u venama krpene lutke. Sada se budim, ali ne želim da otvorim oči. Bez obzira na to: nešto uporno šljašti blizu mog lica. Nešto što se iza mojih sklopljenih kapaka pretvara u bujicu crnih svetala i plavičastih krugova. Napinjem mišiće na licu, otvaram desno oko i vidim ga u odrazu na staklenim ukrasima neke ženske torbe. To sam ja. To sam ja. Ja sam taj starac s crtama lica izlomljenim na neujednačenim staklenim delovima. Ja sam to oko. Ja sam to oko.

Oko izbrazdano nagomilanim gnevom, starim, zaboravljenim, ali uvek prisutnim. Ja sam to oteklo zeleno oko između kapaka. Kapci. Kapci. Lepljivi kapci. Ja sam taj nos. Taj nos. Taj nos. Slomljen. Širokih nozdrva. Ja sam te jagodice. Jagodice. Ispod kojih niče se da brada. Niče. Grimasa. Grimasa. Grimasa. Grimasa sam koja nema nikakve veze sa starošću ili bolom. Grimasa. Sa očnjacima pocrnelim od duvana. Duvan. Duvan. Para iz mog daha zamućuje staklene ukrase i jedna ruka sklanja torbu sa noćnog stočića.

– Pogledajte, doktore: pretvara se...

– Gospodine Kruz...

– Čak i u samrtnom času ostaje varalica!

Ne želim da govorim. Usta su mi puna starih novčića, tog ukusa. Ali malčice škiljim i između trepavica razaznajem dve žene, doktora koji miriše na aseptična sredstva: iz njegovih znojavih ruku, koje sada ispipavaju moje grudi ispod košulje, odiše vonj ishlape-log alkohola. Pokušavam da odgurnem tu ruku.

– Hajde, gospodine Kruz, hajdemo...

Ne, neću da otvorim usta: ili tu namreškanoj crtu, bez usana, u staklenom odrazu. Ruke ću ostaviti opružene na čaršavima. Čebad mi dopiru do trbuha. Moj stomak... ah... I noge su mi raskrečene, sa onom hladnom spravicom među butinama. Takođe mi grudi i dalje dremaju, uz isto ono gluvo komešanje koje osećam... koje... koje sam osećao kada sam provodio puno vremena sedeći u bioskopu. Slaba cirkulacija, to je to. Ništa više. Ništa više. Ništa ozbiljno. Ništa ozbiljnije. Treba misliti o telu. Zamorno je misliti o telu. O sopstvenom telu. Celovitom telu. Zamara. Ne misli se. Ono postoji. Mislim, svedočim. Ja jesam, telo. Ostaje. Odlazi. Odlazi... odlazi... rastaće se u toj zbrci nerava i opni, ćelija i rasutih čestica. Moje telo, u koje lekar zabada svoje prste. Strah. Osećam strah pri pomisli na sopstveno telo. A moje lice? Tereza je sklonila torbu koje ga je odražavalo. Upinjem se da ga zapamtim u tom odrazu;

beše to lice izobličeno u nesimetričnim staklima, sa okom preblizu uhu i predaleko od svog parnjaka, s grimasom podeljenom na tri ogledalca. Niz čelo mi curi znoj.

Ponovo zatvaram oči i preklinjem, preklinjem da mi se vrate moje lice i moje telo. Molim se, ali osećam onu ruku koja me miluje i nastoji da me oživi svojim dodirrom. Međutim, nedostaje mi snage.

– Da li se osećaš bolje?

Ne vidim je. Ne vidim Katalinu. Moj pogled seže negde dalje od nje. Tereza sedi u fotelji. Drži otvorene novine u rukama. Moje novine. To jeste Tereza, ali joj je lice skriveno iza raskriljenih listova.

– Otvorite prozor.

– Ne, ne. Mogao bi da se prehladiš i da sve zakomplikuješ.

– Pobogu, mama. Zar ne vidiš da se pretvara?

Ah. Osećam taj miris. Ah. Žamor u blizini vrata. Dolazi zajedno s onim mirisom tamjana i crnih mantija, s kandilom ispred njih, uz strogi pozdrav. Ha, upali su u zamku.

– Zar Padilja nije došao?

– Jeste. Napolju je.

– Neka uđe.

– Ali...

– Neka prvo uđe Padilja.

Ah, Padilja, priđi. Jesi li poneo magnetofon? Ti znaš šta ti je činiti, doneo si ga i ovde kao što si ga donosio i svake večeri u moj dom u Kojoakanu. Danas, više nego ikada, želeo si da stvoriš utisak da je sve isto kao pre. Nikad ne remeti rituale, Padilja. A da, ti mi prilaziš. One to ne žele.

– Priđi, kćeri, neka te prepozna. Reci mu svoje ime.

– Ja sam... ja sam Glorija...

Kad bih samo mogao jasnije da vidim njeno lice. Kad bih samo bolje razaznao njen izraz. Mora da je svesna ovog smrada sasušenih krljušti; sigurno gleda ove utonule grudi, ovu sivu i zamršenu bradu, ovo nezaustavljivo curenje iz nosa, ove...

Udaljavaju je od mene.

Doktor mi opipava puls.

– Moram da se posavetujem sa svojim kolegama.

Katalina ovlaš prelazi preko moje ruke. Kakvo beskorišno milovanje. Ne vidim je dobro, ali nastojim da uhvatim njen pogled. Zadržavam ga. Hvatam njenu ledenu ruku.

– Jutro sam dočekao s radošću. Reku smo prešli na konjima.

– Šta to pričaš? Ne govori. Ne umaraj se. Ne razumem te.

– Hteo sam da se vratim tamo, Katalina. Uzalud.

Da: sveštenik se naginje nada mnogom. Mrmlja svoje molitve. Padilja uključuje magnetofon. Slušam sopstveni glas, sopstvene reči. Joj, dođe mi da kriknem. Joj, krik. Uh, preživio sam. Dva lekara prilaze vratima. Ja sam preživio. Regina, boli me, boli me, Regina, svestan sam da me boli. Regina. Vojnik. Zagrlite me; strašno boli. Zaboli su mi neki dugačak i leden nož u stomak, ovde ima nekoga, neko drugi mi je zario olovo u utrobu: osećam onaj miris i iscrpljen sam. Puštam ih da rade šta hoće. Da me s mukom podižu dok ja stenjem. Svoj život ne dugujem vama. Ne mogu, ne mogu, nisam ja birao, bol me presamićuje u struku, dotičem svoje ledene nožne prste, ne želim te modre nokte, moje nove modre nokte, jaaaaaaaaaaaao, preživih: šta sam juče radio?: ukoliko budem mislio na ono što sam juče radio, neću više razmišljati o ovome što mi se sada zbiva. To je vrlo razumna misao. Sasvim jasna. Misli na juče. Nisi toliko lud; ne patiš mnogo; mogao bi tako da misliš. Juče juče juče. Juče je Artemije Kruz leteo iz Ermosilja u Meksiko. Da. Juče Artemije Kruz... Pre nego što se razboleo, juče Artemije Kruz... Ne, nije se razboleo. Juče je Artemije Kruz bio u svojoj kancelariji i osetio se strašno loše. Ne juče. Jutros. Artemije Kruz. Nije se razboleo, ne. Nije to bio Artemije Kruz. Nego neko drugi. U ogledalu postavljenom nasuprot bolesničke postelje. Drugi. Artemije Kruz. Njegov blizanac. Artemije Kruz je

bolestan. Onaj drugi. Artemije Kruz je bolestan: nije živ: ne, živ je. Artemije Kruz je živeo. Živeo je izvestan broj godina... Godine nije dočekaio: godine ne, ne. Živeo je nekoliko dana. Njegov blizanaac. Artemije Kruz. Njegov dvojnik. Juče je Artemije Kruz, onaj koji je živeo nekoliko dana pre nego što je juče izdahnuo Artemije Kruz... a to sam ja... a on je onaj drugi... juče...

TI si juče radio sve isto kao i svakog drugog dana. Ne znaš da li je uopšte vredno pomena. Jedino bi hteo da se podsetiš, tako opušten, u pomračini svoje sobe, šta će se događati: ne želiš da predskazuješ ono što se već zbilo. U tvojoj polutami oči vide napred, ne umeju da pogađaju prošlost. Da; juče ćeš krenuti iz Ermosilja, juče, devetog aprila 1959. godine, redovnim letom Meksičke avio-kompanije, koji polazi iz glavnog grada Sonore, gde će vladati paklena vrućina, u 9:55h ujutru, i stići ćeš u Meksiko, u Savezni federalni okrug, tačno u 16:30h. Sa sedišta četvoromotorca, ugledaćeš običan i sumoran grad, pojas od opeke i limenih krovova. Stjuardesa će ti ponuditi gumu za žvakanje umotanu u celofan – upamtićeš posebno taj detalj, jer će to biti (mora biti, i od sada nemoj baš o svemu misliti u budućem vremenu) jedna vrlo zgodna devojka, a ti si oduvek imao dobro oko za takve stvari, iako si zbog svojih godina osuđen više da maštaš a manje da delaš (nevešto koristiš reči: jasno, nikada se nećeš osećati kao da si osuđen, uprkos tome što zaista možeš samo da zamišljaš). Svetleća reklama – *No Smoking, Fasten Seat Belts* – upaliće se u trenutku kada avion, ulazeći u oblast Doline Meksika, naglo počinje da se spušta, kao da je izgubio moć da se održi u proređenom vazduhu, te se naginje udesno tako da ispadaju zavežljaji, torbe, koferi, kada će se podići opšta galama, ispresecana nečijim tihim ječanjem i plamen će početi da vrca iz četvrtog motora, ispod desnog krila, ali onda se zaustavlja i svi nastavljaju da vrište, dok samo ti ostaješ

spokojan, nepomičan, žvačeš svoju žvaku i odmeravaš noge stjuardese koja se žurno kreće duž prolaza između sedišta, umirujući putnike. Proradiće unutrašnji sistem sa kojim se motor bori protiv vatre i avion će sleteti bez poteškoća, ali niko neće primetiti da si samo ti, matorac od sedamdeset i jedne, očuvao pribranost. Ti ćeš biti ponosan na samog sebe, ne pokazujući to javno. Pomislićeš kako si napravio toliko kukavičkih poteza, da ti hrabrost sada deluje kao nešto sasvim lako. Osmehnućeš se i kazati ne, ne, to nije paradoks: to je cela istina i, moguće je, opšte važeća istina. Rastojanje do Sonore ćeš sigurno preći automobilom – Volvo iz 1959. godine, sa tablicama DF 712 – jer su neki službenici iz vlade postali mnogo teški i ti ćeš morati da potegneš čitav taj put kako bi se uverio u odanost tog lanca funkcionera koje si kupio – kupio, da, nemoj se obmanjivati svojim rečima sa godišnjice: ubediću ih, pridobiću ih: ne, kupićeš ih – kako bi naplaćivali takse – još jedna rogovatna reč – prevoznicima ribe u oblasti Sonore, Sinaloe i Saveznog okruga Meksika. Ti ćeš davati deset procenata inspektori- ma, a riba će u grad stizati obogaćena zahvaljujući tom nizu po- srednika, pa ćeš lično ubirati korist dvadeset puta veću od početne cene proizvoda. Potrudićeš se da se toga prisetiš i želja će ti se is- puniti, iako ti sve to liči na materijal iz podvučenih vesti crvenom bojom u tvojim novinama i mada smatraš da, u suštini, samo tra- čiš vreme pamteći takve stvari. Ali ipak ćeš insistirati na tome. Ostaćeš pri svome. Želećeš da se setiš svih tih detalja, ali povrh svega, želećeš da zaboraviš stanje u kome se nalaziš. Ispravićeš se. Ne nalaziš se. Nego ćeš se nalaziti. Doneće te kući onesvešćenog; samo ćeš se srušiti u svojoj kancelariji, doći će lekar i saopštiće ka- ko treba sačekati nekoliko sati radi prave dijagnoze. Pojaviće se i drugi lekari. Neće imati pojma, ništa im neće biti jasno. Izgovara- će neke složene reči. A ti ćeš poželeti da zamisliš samog sebe. Kao prazan i zguzvan odar. Brada će ti podrhtavati, iz usta će ti se ose-

ćati neprijatan zadah, vonjaće ti ispod miški, između nogu će ti se širiti smrad. Ležaćeš opružen, neokupan, neobrijan: bićeš običan zbir znoja, nadraženih nerava i nesvesnih fizioloških funkcija. Ali bićeš uporan u tome da se prisetiš šta će se događati juče. Sa aerodroma ćeš se odvesti u svoju kancelariju i proći ćeš kroz grad zamagljen suzavcem, pošto je policija nedavno rasterala neki skup na trgu Kabaljito. Sa glavnim urednikom ćeš prokomentarisati vesti sa naslovne strane, nova izdanja i karikature, i bićeš zadovoljan. Primićeš posetu svog severnoameričkog saradnika, ukazaćeš mu na opasnosti onih takozvanih pokreta sindikalnog čišćenja. Potom će u kancelariju ući tvoj upravnik, Padilja, pa će te izvestiti da se Indijanci bune, a ti ćeš, preko Padilje, poručiti okružnom komesaru da ih obuzda, jer ga, na kraju krajeva, za to i plaćaš. Puno ćeš raditi juče ujutru. Doći će da te vidi i predstavnik onog latinoameričkog dobročinitelja i postići ćeš to da povećaju povlastice tvojim novinama. Pozvaćeš društvenog hroničara i zapovediti mu da u svoju rubriku ubaci klevetu protiv vražjeg Kouta koji ti objavljuje rat u vezi sa poslovima u Sonori. Toliko ćeš toga obaviti! I onda ćeš sestiti sa Padiljom da mu pričaš o svojoj umešnosti. To će te silno oraspoložiti. Čitav jedan zid u tvojoj kancelariji prekriven je šematskom ilustracijom koja prikazuje širenje i veze između poslova koje vodiš: novine, ulaganja u nekretnine – Meksiko, Puebla, Guadalahara, Monterej, Kulijakan, Ermosiljo, Gvajamas, Akapulko – kupole sumpora u Haltipanu, rudnici u Idalgu, koncesije za drvenu industriju u Taraumari, učešće u lancu hotela, fabrika cevi, trgovina ribom, finansiranje finansijera, mreža berzanskih operacija, pravna predstavništva severnoameričkih kompanija, upravljanje državnim pozajmicama za železnicu, položaj savetnika u povereničkim institucijama, akcije u stranim firmama – veštačke boje, čelik, deterdženti – a tu je još jedan podatak koji se ne pojavljuje na opštoj slici: petnaest miliona dolara pohranjenih u

bankama u Cirihi, Londonu i Njujorku. Pripalićeš cigaretu uprkos upozorenjima lekara i ponovićeš Padilji, korak po korak, kako si se obogatio. Kratkoročne pozajmice s visokom kamatom za seljake iz države Puebla, po završetku revolucije; kupovina zemljišta u blizini grada Pueble, predviđajući njegov razvoj; zahvaljujući jednoj prijateljskoj intervenciji tadašnjeg Predsednika, kupio si građevinsko zemljište u gradu Meksiku; kupovina vodećih prestoničkih novina; kupovina rudarskih akcija i stvaranje mešovitih meksičko-severnoameričkih firmi u kojima si služio kao paravan da bi se ispoštovao zakon; poverenik severnoameričkih ulagača; posrednik između Čikaga, Njujorka i vlade Meksika; manipulacija vrednostima na berzi kako bi ih naduvavao, srozavao, prodavao i kupovao po svojoj volji i za sopstvenu korist; šurovanje i definitivno učvršćivanje veza sa nemačkim predsednikom: kupovina poljoprivrednog zemljišta otetog seljacima radi projektovanja novih naselja pri gradovima u unutrašnjosti, ustupci za eksploataciju drveta. Da – uzdahnućeš i zatražićeš šibicu od Padilje – dvadeset godina poverenja, društvenog mira, saradnje klasnih staleža; dvadeset godina napretka, nakon demagogije Lazara Kardenasa, dvadeset godina zaštite interesa firme, podređenih vođa, zaustavljenih štrajkova. I onda ćeš podići ruke na trbuh, a tvoja glava s nakostrešenim sedim vlasima, s maslinastim licem, tupo će udariti u staklenu površinu stola i ponovo, sada tako izbliza, videćeš onaj odraz svog bolesnog blizanca, dok zvukovi nestaju iz tvoje glave, okružuje te znoj ljudi okolo, guše te njihova tela, hvata te nesvestica. Odraz blizanca se pridružuje onom drugom, tebi, starcu od sedamdeset i jedne godine koji će ležati, bez svesti, između fotelje s točkicama i velikog čeličnog radnog stola: bićeš tu i nećeš znati koji će podaci ući u tvoju biografiju a koji će ostati skriveni. Nećeš znati ništa o tome. To su obični podaci i nećeš biti ni prvi ni poslednji umešan u toliko mutnih poslova. Zadovoljan si. Toga si se već se-

tio. Ali pamtiš i neke druge stvari, druge dane, moraš da ih dozeveš u sećanje. To su dani koji su daleko, blizu, gurnuti u zaborav, izobličeni uspomenama – susret i odbijanje, kratkotrajna ljubav, sloboda, prekor, neuspeh, volja – nekada bili i ostaće zauvek nešto više od naziva koje si ti u stanju da im podariš: dani u kojima će te sopstvena sudbina proganjati njuhom lovačkog psa, pronaći će te, naplatiće ti, oteloviće te kroz reči i postupke, složenu materiju, neprozirnu, poput masnog tkiva zauvek protkanog u ono drugo, nedodirljivo, koje predstavlja tvoju dušu progutanu materijom: ljubav prema svežim dunjama, nestrpljivost noktiju koji rastu, nezadovoljstvo zbog sve upadljivije ćelavosti, melanholičnost sunca i pustinje, bezvoljnost pred prljavim tanjirima, zanimljivost tropskih reka, strah od sablji i pušćanog praha, nedostatak provetrenih čaršava, mladost crnih konja, starost napuštene plaže, susret koverta i inostrane poštanske markice, gađenje od tamjana, zavisnost od nikotina, bol crvene zemlje, blaženstvo dvorišta u predvečerje, duh svih predmeta, materija svih duša: rez tvog pamćenja koji razdvaja dve polovine: varilačka veština života, koji ih ponovo spaja, rascepljuje, traži, pronalazi. Voćka ima dve polovine: danas će se iznova sjediniti: setićeš se polovine koju si ostavio za sobom: sudbina će te pronaći: zevnućeš: ne moraš da se prisećaš: zevnućeš: stvari i osećaji u vezi s njima su se raspleli, otpadali su u delićima duž čitavog tvog puta. Tamo, iza, postojao je jedan vrt: kad bi samo mogao u njega da se vratiš, kad bi ponovo mogao da ga pronađeš na samom kraju: zevnućeš: nisi se ni pomakao: zevnućeš: nalaziš se na zemlji u tom vrtu, ali trošne grane su bez voćki, presahli potok ostao je bez vode: zevnućeš... Dani će biti drugačiji, istovetni, daleki, bliski: uskoro će zaboraviti potrebu, nuždu, čuđenje: zevnućeš: otvorićeš oči i ugledaćeš ih tu, pokraj sebe, sa onim izrazom lažne uviđavnosti: promrmljaćeš njihova imena: Katalina, Tereza: one neće prestajati da prikrivaju onaj osećaj prevare

i povređenosti, gnevnog negodovanja, koji zbog više sile sada moraju da predstave kao zabrinutost, nežnost, bol: maska servilnosti biće prvi znak koji će im tvoja bolest, tvoj spoljašnji izgled, dostojanstvo, tuđi pogled, nasleđeni maniri, nužno nametnuti: zevnućeš: sklopiceš oči: zevnućeš: ti, Artemije Kruz. I verovaćeš u svoje dane žmureći:

(6. jul 1941. godine)

Automobilom je krenuo ka svojoj kancelariji. Šofer ga je vozio, i dok je čitao novine sasvim slučajno je podigao pogled i ugledao ih kako ulaze u radnju. Osmotrio ih je i žmirnuo, ali je auto krenuo dalje i on je nastavio da bistri vesti koje su stizale iz Sidi Baranija i Alamejna, posmatrajući fotografije Romela i Montgomerija: šofer se preznojavao na sparini i nije smeo da uključi radio kako bi skrenuo misli, a on je pomislio kako nije loše postupio udruživši se sa kolumbijskim proizvođačima kafe kada je otpočeo rat u Africi. U međuvremenu, one su već bile ušle u radnju i prodavačica im je ponudila da sednu dok ona obavesti gazdaricu (budući da joj je bilo poznato ko su te dve žene, majka i kći, a gazdarica joj je naredila da je uvek obaveste kad se njih dve pojave). Službenica je ćutke koračala po tepihu do sobe pri dnu, gde je gazdarica potpisivala pozivnice, oslonjena na sto prekriven zelenom čojom. Čim je službenica ušla, pustila je da joj padnu naočare na srebrnom lančiću, izveštavajući da su došle gospođa i njena kćer, na šta je gazdarica uzdahnula i rekla: „Pa da, pa da, pa da, već se bliži taj datum”, zahvalila joj se, rukom prošla kroz ljubičasto ofarbanu kosu, napučila usne i ugasila cigaretu sa ukusom mentola, dok su u prijemnoj sali dve žene sele i nisu ništa, ama baš ništa izustile

sve dok se gazdarica nije pojavila, i tek je onda majka, koja je gajila te zastarele ideje o pristojnosti u društvu, počela da se pretvara kako nastavlja neki razgovor koji zapravo nisu ni započele, glasno izgovarajući: „... ali ovaj model izgleda mnogo lepše. Ne znam šta ti misliš, ali ja bih izabrala baš taj model; zaista je veoma skladan, mnogo je lep”. Devojka je klimnula glavom, jer je bila naviknuta na te razgovore koje majka u stvari nije vodila s njom nego sa osobom koja je sada ulazila i pružala ruku kćerki, ali ne i majci, koju je pozdravila neprirodno širokim osmehom i uočljivim naklonom glave sa grivom od ljubičasto ofarbane kose. Devojka je počela da se povlači ka desnoj strani kauča, kako bi i gazdarica mogla da se smesti, ali ju je majka zaustavila pogledom i pretnjom kažiprstom u visini grudi; devojka se više nije ni mrdnula i sa simpatijom se zagledala u ženu ofarbane kose koja je ostala da stoji, raspitujući se nisu li već rešile koji će model odabrati. Majka je rekla ne, ne, još uvek nisu odlučile i zbog toga su htele opet da pogledaju sve modele, budući da je od toga zavisilo sve ostalo, što znači detalji kao što je boja cveća, damskih haljina, sve to.

– Strašno mi je žao da vas toliko mučim; ja bih želela...

– Molim vas, gospođo. Drago nam je kad možemo da vam ugodimo.

– Da. Hoćemo da budemo sigurne.

– Naravno.

– Ne bismo volele da se prevarimo i posle, u poslednjem času...

– U pravu ste. Pametnije je smireno odabirati, da ne bi kasnije...

– Da. Bolje je biti siguran.

– Kazaću devojka da se pripreme.

Ostale su same i kći je protegla noge; majka ju je uznemireno odmerila i nervozno izukrštala sve prste istovremeno, jer je osmotrila devojčine čarape i brzo je upozorila da pljuvačkom navlaži

jedan deo tanušne tkanine na levoj nozi. Kći se pomno zagleda i pronade mesto gde se svila pocepala, pa je nakvasila kažiprst pljuvačkom i utisnula je na to mesto... „Malčice mi se prispavalo”, odmah je objasnila majci. Gospođa se osmehnula i pomilovala je po ruci, i dalje sedeći na foteljama presvučenim ružičastim brokatom, bez ijedne reči, sve dok kći nije izjavila kako je ogladnela, a majka joj je uzvratila kako će kasnije otići nešto da pojedu kod Sanborna, mada će joj ona samo praviti društvo zato što se u poslednje vreme prilično ugojila.

– Nemaš razloga da se brineš.

– Misliš?

– Imaš mladalačku figuru. Ali kasnije povedi računa. U mojoj porodici svi su u mladosti imali vitku građu, ali su je posle četrdesete gubili.

– Ti se odlično držiš.

– Zaboravila si, u tome je stvar, više se ne sećaš. A osim toga...

– Kad sam se jutros probudila, već sam bila gladna. I onda sam obilno doručkovala.

– Sada nemaš razloga za brigu. Ali kasnije ćeš imati, zato se pripazi.

– Da li se žena u trudnoći jako ugoji?

– Ne, nije u tome problem; nije u tome suština. Deset dana dijete i bićeš ista kao pre. Nevolje nastaju nakon četrdesete godine.

Unutra, dok je spremala modele, pogurena gazdarica, sa čiodama u ustima, nervozno je mahala rukama i korila devojke zato što su im noge prekratke; pa kako će zablistati žene sa tako kratkim nogama? Nedostajalo im je gimnastike, kazala je, da treniraju tenis, jahanje, sve ono što služi za poboljšanje rase, a one su uzvratile kako primećuju da je prilično iznervirana, što je gazdarica i priznala, da, one dve žene je strahovito nerviraju. Objasnila je kako gospođa nema običaj da bilo kome pruži ruku, dok je devojka

nešto ljubaznija, ali pomalo zanesena, kao da je samo telom prisutna. Ali, na kraju krajeva, nije ih dobro poznavala i stoga nije mogla da im sudi, a kako Amerikanci kažu *the customer is always right*, u glavni salon treba uvek izaći sa osmehom, kao da neprestano u sebi govoriš *cheese, che-eeeese i ché-eeeese*. Bila je prinuđena da radi, bez obzira na to što možda nije bila rođena za to, tako da je do sada već navikla da posluje sa tim novopečenim bogatašicama. Na svu sreću, nedeljom je mogla da se sastaje sa svojim pravim prijateljicama, sa kojima je odrasla, te da se oseti kao ljudsko biće makar jednom sedmično. Tada su igrale *a bridge*, rekla je devojkama i zatapšala videvši ih spremne. Šteta zbog kratkih nogu. Višak čioda koje su joj preostale u ustima pažljivo je zabola u plišano jastučce.

– Hoće li doći na *shower*¹?

– Ko? Tvoj verenik ili tvoj otac?

– Tata.

– Pa otkud ja znam?

Pratio ih je dok prolaze pored narandžaste kupole i belih širokih stubova Palate lepih umetnosti, ali je pogled usmerio naviše, ka mestu gde su se kablovi spajali, razdvajali, promicali – ne oni, nego on, glave oslonjene na sedište presvučeno sivim platnom – u paralelnom nizu, ili su se priključivali na električne podstanice. Zatim je video ulaz te zgrade u smeđim nijansama, nadstrešnicu ispred pošte i skulpture bujnih grudi i imitacije rogova izobilja na zgradi Meksičke banke. Pomilovao je svilenu traku na svom filcanom braon šeširu i vrhom stopala zanjihao pojas na pokretnom sedištu limuzine ispred sebe: u vidokrugu su mu se našli plavi mozaici kod Sanborna i crnkasti klesani kamen na manastiru Svetog Franciska. Automobil se zaustavio na uglu Ulice Izabele Katoličke, šofer mu je otvorio vrata skinuvši kapu sa glave, dok je on, za razliku

1 *Shower* (eng.) – Darivanje, tradicionalno okupljanje porodice i bliskih prijatelja pred neki značajan događaj kao što su venčanje i rođenje deteta. (Prim. prev.)

od njega, natuknuo filcani šešir, prstima prošavši kroz pramičke kose na slepoočnicama koji su ostali izvan, i već sledećeg trenutka ga je okružio onaj buljuk prodavaca lozova, čistača cipela, odrpanih žena i slinave dece, i sve tako dok nije prošao kroz rotirajuća vrata i prstima žutim od duvana popravio kravatu pred staklom u predvorju. A u drugom staklu, koje je gledalo na Ulicu Madero, jedan čovek nalik njemu, ali tako dalek, takođe je podešavao čvor na kravati, istim prstima sa flekama od duvana, u istom rebrastom odelu, samo bezbojnom, okružen prošnjacima, spustio je ruku istovremeno kad i on, a potom mu je okrenuo leđa i zakoračio ka sredini ulice, dok je on čekao lift, na trenutak pometen.

Ponovo su je oneraspoložile opružene ruke, pa je stisnula mišiću svoje kćeri ne bi li je na brzinu uvela u onu nestvarnu toplinu, kao u stakleniku, u onaj miris sapuna i lavande i svežeg štamparskog papira. Zastala je da osmotri kozmetiku izloženu na traci od crvenog tafta u izlogu u kom je usput odmerila sebe. Zatražila je bočicu rashlađujuće kreme Teatrikal i dva karmina u boji onog tafta, posle čega je bezuspešno tražila sitninu u svom novčaniku od krokodilske kože: „Evo, rasitnite mi novčanicu od dvadeset pezosa.” Uzela je paketić i kusur, pa su zajedno otišle u restoran i pronašle sto za dvoje. Devojka je poželela sok od pomorandže i galete sa lešnicima, što je i naručila od kelnerice odevene u tehuansku narodnju nošnju, a ni majka nije mogla da odoli, pa se odlučila za hleb sa topljenim maslacem. Potom su se obe zagledale oko sebe, sve dok devojka nije zamolila za dozvolu da skinе blejzer žutog kompleta šivenog po meri, jer je sparina koja se uvlačila kroz roletne bila nepodnošljiva.

– Džoan Kraford – rekla je kći. – Džoan Kraford.

– Ne, ne. Ne izgovara se tako. Ne valja ti izgovor. Kro-ford, Kro-ford; tako to oni izgovaraju.

– Krau-ford.

Karlos Fuentes
SMRT ARTEMIJA KRUZA

Za izdavača

Dijana Dereta

Glavni urednik

Aleksandar Šurbatović

Dizajn korica

Jana Vuković

Lektura i korektura

Sonja Milovanović

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-7346-964-5

Tiraž

1000 primeraka

Beograd 2015.

Izdavač / Štampa / Plasman

DERETA doo

Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd

tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižare DERETA

Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

Banovo brdo, Dostojevskog 7, tel.: 011/ 35 56 445, 30 58 707

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.134.2(72)-31

ФУЕНТЕС, Карлос, 1928-2012

Smrt Artemija Kruza/Karlos Fuentes; sa španskog
prevela Sandra Nešović. – 1. Deretino izd. – Beograd:
Dereta, 2015 (Beograd: Dereta). – 318 str.; 21 cm. –
(Biblioteka Dereta vam predstavlja ---)

Prevod dela: La muerte de Artemio Cruz/Carlos
Fuentes. – Tiraž 1.000.

ISBN 978-86-7346-964-5

COBISS.SR-ID 214408972